

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**Навчально-науковий інститут
агротехнологій, селекції та екології**

Кафедра землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова

Матеріали круглого столу

ВІКТОР САЗАНОВ: ЗНАКОВА ПОСТАТЬ АГРАРНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

присвяченого 145-річчю від дня народження
Віктора Івановича Сазанова
(1879-1967)

11 квітня 2024 року

пддау
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Навчально-
науковий
інститут
агротехнологій,
селекції та
екології

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра землеробства і агрохімії імені В.І. Сазанова

ПОЛТАВСЬКА ДЕРЖАВНА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА
ДОСЛІДНА СТАНЦІЯ ІМЕНІ М.І. ВАВИЛОВА ІНСТИТУТУ
СВИНАРСТВА І АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

Матеріали круглого столу

ВІКТОР САЗАНОВ: ЗНАКОВА ПОСТАТЬ
АГРАРНОЇ НАУКИ ТА ОСВІТИ

присвяченого 145-річчю від дня народження
Віктора Івановича Сазанова
(1879-1967)

11 квітня 2024 року

УДК: 631.58:631.8:001-029-9

Треті Сазановські читання : «Віктор Сазанов : знакова постать аграрної науки та освіти» Матеріали круглого столу присвяченого 145-річчю від дня народження Віктора Івановича Сазанова. м. Полтава, 11 квітня 2024 р. Полтава: Астроя, 2024. 67 с.

Збірник вміщує матеріали круглого столу присвяченого 145-річчю від дня народження вченого Віктора Івановича Сазанова та вміщує розділи: історія агробіологічної науки й освіти; актуальні питання землеробства, агрохімії, ґрунтознавства та рослинництва. Призначений для наукових співробітників, викладачів, студентів й аспірантів вищих навчальних закладів, керівників і спеціалістів сільськогосподарських підприємств

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ: Галич О.А. – професор, ректор університету (**головний редактор**); Маренич М.М. – доктор с.-г. наук, директор Навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології (**заступник головного редактора**); Поспелов С.В. – доктор с.-г. наук, завідувач кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова (**відповідальний редактор**); Олєпир Р.В. – кандидат с.-г. наук, доцент кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова (**відповідальний секретар**); Онішко В.В. – доктор педагогічних наук, професор кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова; Міщенко О.В. – кандидат с.-г. наук, професор кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова; Тараненко С.В. – кандидат с.-г. наук, доцент кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова; Ласло О.О. – кандидат с.-г. наук, доцент кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова; Гордєєва О.Ф. – кандидат с.-г. наук, доцент кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова; Біленко О.П. – кандидат с.-г. наук, ст. викладач кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова; Воропіна В.О. – асистент кафедри землеробства і агрохімії ім. В.І. Сазанова.

Рецензенти:

Шевніков М.Я., доктор с.-г. наук, професор кафедри рослинництва ПДАУ;

Тищенко В.М., доктор с.-г. наук, завідувач кафедри селекції, насінництва і генетики ПДАУ;

Рекомендовано до видання Вченою радою Навчально-наукового інституту агротехнологій, селекції та екології Полтавського державного аграрного університету (протокол № 8 від 24 квітня 2024 р.)

Матеріали подаються в авторській редакції мовами оригіналів. Відповідальність за зміст і достовірність поданих матеріалів та наведених даних несуть автори.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ АГРОБІОЛОГІЧНОЇ НАУКИ Й ОСВІТИ

Самородов В.М., Поспєлов С.В. Казахський хронотоп Віктора Сазанова у 1931-1940 рр.....	6
Опара Н.М. Наукова діяльність В.І. Сазанова на Полтавщині.....	9
Самородов В.М., Усенко В.М. Федір Григорович Помаленький (1894 – ?): штрихи біографії (за матеріалами архівно-кримінальної справи з фондів Державного архіву Кіровоградської області).....	11
Самородов В.М., Шиян О.О. Олександр Туткевич (1898-1937) – бібліографічний та професіональний профіль вченого та педагога.....	16
Біленко О. П., Філатова Н.Ф. Сторіччя створення цукрового буряка на Веселоподільській дослідно-селекційній станції.....	20
Самородов В.М., Шиян О.О. Історичний аспект культивування арахісу на Полтавщині (1909-1967).....	23
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА, АГРОХІМІЇ, ГРУНТОЗНАВСТВА ТА РОСЛИННИЦТВА	
Біленко О.П., Воропіна В.О. Біологічний спосіб боротьби з <i>Orobanche cumanica</i> Wall.....	26
Гангур В.В., Гангур М.М., Лень О.І. Вплив обробітку ґрунту на вміст доступної вологи та сумарне водоспоживання посівів ячменю ярого у Лівобережному Лісостепу України.....	28
Глущенко Л.Д., Лень О.І., Тоцький В.М. Вплив різних систем обробітку ґрунту та удобрення на урожайність сої і зміну вмісту гумусу.....	31
Глущенко Л.Д., Лень О.І., Олєпів Р.В. Зміни форм гумусу у чорноземі типовому за тривалого застосування різних систем удобрення.....	33

Дудка Р.О., Оніпко В.В. Вплив строків сівби на урожайність та якість пшениці озимої в умовах Лівобережному Лісостепу України.....	36
Коба Р.Г., Тараненко С.В. Урожайність кукурудзи залежно від видів основного обробітку ґрунту та способів сівби в умовах нестійкого зволоження.....	40
Копелець Б.В., Кулик М.І. Особливості формування якісного зерна пшениці озимої залежно від сорту та умов вирощування.....	42
Красовський В.В., Черняк Т.В., Шкура Т.В. Захист <i>Punica granatum L.</i> від вимерзання за інтродукції в Лісостеп України.....	45
Ласло О.О. Нові підходи у землеробстві: точне та вертикальне землеробство.....	58
Marinich L.G., Sokyрко M.P. The forage productivity of the bromus inermis depends on the sowing rate.....	51
Олепів Р.В., Сорока Ю.В. Динаміка зміни властивостей чорнозему типового під впливом систем мінімального та комбінованого обробітку ґрунту і удобрення.....	54
Пономаренко Ю.О., Міщенко О.В. Застосування гумітів у сільськогосподарському виробництві.....	58
Попов С.І., Кузьменко Н.В., Глибокий О.М., Міхальов І.А. Формування продуктивності та якості зерна пивоварних сортів ячменю ярого.....	61
Тоцький В.М., Глущенко Л.Д. Роль добрив у підвищенні врожайності гібридів соняшнику.....	65

ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ КУЛЬТИВУВАННЯ АРАХІСУ НА ПОЛТАВЩИНІ (1909-1967)

Самородов В.М., доцент кафедри захист рослин

Полтавський державний аграрний університет

e-mail: kafedra.zahystu-roslyn@ukr.net

Шиян О.О., завідувач науково-дослідного експозиційного відділу
природи

Полтавський краєзнавчий музей імені Василя Кричевського

e-mail: vilena1985@ukr.net

Зміна клімату, яка останнім часом відчутно впливає на стан рослинництва в Україні, примушує аграріїв шукати нові стійкі теплолюбні культури. Паралельно цьому проходить питання про їх підбір для невеликих селянських (фермерських) господарств у яких їх вирощування було б не складним і економічно доцільним. На нашу думку двом цим запитам часу відповідає така рослина як арахіс (*Arachis L.*) з родини Бобові. У природі, усі його однорічні та багаторічні види зростають в Південній Америці (Бразилія, Парагвай, Уругвай). В культуру ж, ще з часів давніх перуанців був введений лише один вид – арахіс підземний (*A. hypogaea L.*), або земляний горіх чи китайський горіх. Його виділяє висока калорійність насіння з ідеальним вмістом жирів, білків та вуглеводів і багатьох інших есенціальних речовин необхідних для збалансованого харчування людини. Крім цього арахіс доволі урожайна культура. При оптимальних погодних умовах та належному культивуванні одна рослина здатна зав'язувати більш як 700 бобів, кожний з яких пересічно може мати до чотирьох насінин.

В Україні арахіс підземний (у подальшому арахіс) був вперше інтродукований у другій половині XIX століття. Початком цього вважають 1825 р., коли пробну партію арахісу посіяли на ділянках Одеського ботанічного саду (нині університетського). Із тих пір він вирощується на півдні нашої країни.

Відносно інтродукції арахісу на Полтавщині знаємо лиш те, що першою згадкою є повідомлення статистика та члена Полтавського сільськогосподарського товариства В.І. Василенка 1908 р. У своїй розвідці в журналі «Хуторянин» (№ 51, с. 952) він звідомляв, що у 1909 р. «Полтавське дослідне поле почне його культивувати, так як получило його посівний матеріал з Кубанської області». При цьому мова йшла про використання арахісу для виробництва олії. Про успішність наслідків цієї роботи ніяких повідомлень більше не було [1].

Подальше намагання вирощувати у нас арахіс провели співробітники кабінету генетики та селекції Полтавського сільськогосподарського політехнікуму (нині аграрного університету). Під керівництвом завідувача П.П. Бордакова –

одного із видатних піонерів вітчизняної селекції олійних культур тут, у 1927 р. здійснили сортовипробування арахісу і відбір кращих його зразків. Взимку 1928 р. колекцію поповнили ще 10 номерів. Надійшли вони за запитом кабінету з Всесоюзного інституту прикладної ботаніки та нових культур. Усе наявне насіння поділили. Одну частину висіяли безпосередньо у відкритий ґрунт, а з іншої – виростили розсаду. При збиранні врожаю в середньому одержали по 50г насіння з однієї рослини. Ці дослідження проводили до 1929р. [2].

У 50-ті роки ХХ століття культивуванням арахісу стали опікуватися школярі – члени гуртків юних мічурінців. Найбільш результативним з них на Полтавщині були експерименти здійснені у Гребінківській школі № 55 під керівництвом викладача біології А.С. Ковтуна. Цю роботу юннати вели на прохання професора Кишинівського сільськогосподарського інституту А.Є. Коварського [3].

У зазначені роки вирощування арахісу проводили на агробіостанції Полтавського педагогічного інституту імені В.Г. Короленка (нині університету). Згодом, у 1955 р., отримавши від «Полтава масложиркомбінату» 300 кг насіння арахісу поставили оригінальний дослід, пов'язаний із освоєнням піщаних ґрунтів. Ініціатором справи був молодий науковець, асистент кафедри ботаніки згаданого вишу – Р.В. Ганжа. У 1955 році дослід заклали на піщаних ґрунтах Чалівського лісництва. Тут посівами арахісу вирішили ущільнити молоді посадки сосни. Арахіс чудово зійшов та розвивався, а от на початку літа став масово в'янути. Проведені спеціальні спостереження виявили у ксилемі провідних пучків зав'ялих рослин гіфи гриба і з роду *Fusarium* [5].

Ураження було настільки масовим що збирати було практично нічого але це не відвернуло експериментаторів від розпочатої роботи. За ініціативою Р.В. Ганжі у лунки перед посівом стали вносити пісок багатий набор. Цей засіб чудово спрацював, в'янення не виявили у жодної рослини. Восени студенти наукового гуртка почали збирати плоди, складаючи їх в рюкзаки, але їх не вистачило. Тому «довелося звернутися за допомогою в лісництво, і воно виділило віз, якого вщент заповнили зібраними плодами. Зверху розклали рюкзаки, якими наростили борти і всередину на брезенті насипали залишок врожаю. Згаданий досвід як переконливий аргумент на користь вирощування арахісу в міжряддях лісових культур Полтавщини був представлений на Виставку Досягнень народного господарства колишнього СРСР. Тут він отримав схвальну оцінку і удостоєний високої відзнаки – срібної медалі [5].

Згодом результати зазначених дослідів опрацював викладач Полтавського сільськогосподарського інституту (нині університету) О.О. Бібіков. Вони переконали його в тому, що кліматичні умови області цілком придатні для успішного вирощування арахісу. У 1965-66 рр. освітянин взявся за цю справу в

учгоспі інституту «Стехівка», отримавши в середньому по 10-12 центнерів чистого насіння з гектару. У подальшому, вирощуючи арахіс в учгоспі «Бречківка» О.О. Бібіков вказав ще більші врожаї від 15 до 20 ц/га. Він розібрався у тонкощах технології культури, а також виділив найкращі сорти з досягаючими до приморозків бобами. Це були такі культивари, як Валенсія українська, Валенсія-433, Іспанський-344, Степняк і Краснодарський-1708. Олег Олександрович виявився активним пропагандистом розведення арахісу в Полтавській області [4]. Він розповідав про це у школах на чисельних лекціях аматорам городництва, любителям природи. І завжди при цьому роздавав усім бажаним посівний матеріал арахісу. Все це сприяло певному інтересу до арахісу, але не лише на побутову аматорському рівні.

У 60-ті роки ХХ ст. до наукового вивчення цієї культури знову вирішив долучитися вже згаданий нами педагогічний інститут. Завідувач кафедри ботаніки цього вишу професор П.Є. Сосін звернувся з відповідним листом-клопотанням до Міністра сільського господарства Китайської Народної Республіки. У ньому він проінформував посадовця про дослідження з арахісом, які проводились на кафедрі, і попросив для їх подальшого відновлення надіслати йому по 2-3 кг насіння кращих скоростиглих сортів. Це прохання було виконано. На кафедру надійшло з КНР насіння десяти сортів арахісу загальною вагою 1 кг 870 г. Відтоді на агробіостанції майже 10 років велося їх сортовивчення [5].

Не дивлячись на те, що Р.В. Ганжа обрав напрямок своїх досліджень мікологію – агарикові гриби, дослідження по арахісу він не припиняв і у 1963 році. Про що свідчить лист начальника Полтавського обласного управління лісового господарства О. Волкова до директора Чалівського лісництва В. Велокобиленка про виділення Ганжі площі на території лісництва під досліди посадок арахісу і берези [5].

З урахуванням усього викладеного, вважаємо за доцільне повернутися до культивування арахісу на Полтавщині. У подальшому слід залучити найкращі сорт світової селекції, надто такі, які мають короткий вегетаційний період. Все це допоможе раціонально використовувати земельні угіддя дрібних товаровиробників, може бути помічним лісовим господарствам.

Список використаних джерел

1. Василенко В. По вопросу о распространении масла из масляничных бобов. Хуторянин. 1908. № 51. С. 952-953.
2. Бордаков П. Работа на селекційнім участкові Полтавського с.-г. Політехнікуму в 1927 році і план подальшої. Записки Полтавського с.-г. Політехнікуму. 1928. Т. II. С.347-354.
3. Пащенко О. У юних мічурінців. Зоря Полтавщини. 1955. 11 грудня. С.4.
4. Бибикив О. Арахіс на Полтавщині. Зоря Полтавщини. 1966. 3 листопада. С.4.
5. Буйдін В.В. З історії інтродукції арахісу на Полтавщині. Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній та вищій школі. Полтава, 2010. С.12-13.